LA PLAÇA DEL MERCAT

ALGUNS MERCATS COM A EQUIPAMENTS MONUMENTALITZATS DISTORSIONADORS DEL TEIXIT URBÀ PREEXISTENT
(DEL LLIBRE "LA GESTIÓ EN LA EVOLUCIÓ URBANÍSTICA:EL CAS D'ARENYS DE MAR. tesi doctoral Miquel Fané, actualitzada el 2013)

Dins les equipaments del nucli antic, des del punt de vista urbanístic que ens ocupa, mereix fer una reflexió sobre un parell d'actuació en equipaments, del segle XX, que varen distorsionar el vell teixit urbà on s'inserien. Es el cas de la plaça del mercat i la del conjunt del "Calisay"

Així, hem vist al capítol corresponent com les primitives actuacions de "millora urbana" consistien en obrir carrers per racionalitzar i donar continuïtat al teixit urbà existent. Era el cas del carrer de la Revolució i del Pas Sota Estudi

Però no sempre ha estat així:Hi ha actuacions –a voltes d'equipaments monumentalitzats- que per precisar unes superfícies de sòl d'una escala superior a la de les parcel·lacions de la trama urbana històrica, acaben degradant aquesta, A Arenys de Mar, és el cas de la Plaça del Mercat.-

a) La plaça del mercat.
Val la pena que fem un xic d'història de la transformació dels mercats públics a casa nostra.

Com tots sabem, històricament, els mercats es feien a les places o carrers cèntriques més amples del poble. D'aquí aquest sinònim popular de anar a la plaça i anar al Mercat.

- La plaça del mercat de Vic.-

- “La Porxada” de Granollers.-

A Arenys de Mar, però, des del segle XVIII, el verdader centre no era una plaça sinó la Riera. Era, doncs aquí on es feia –es fa- el mercat.

De sempre hi havia hagut una vocació urbanística de protegir els mercats de les inclemències del temps. D’aquí les places aporxades en el seu perímetre –moltes d’origen medieval- quan la tecnologia no permetia encara cobrir-les amb solucions constructives permanents. Ben aviat trobem, però, coberts exempts o “llotges” al bell mig de les places, encara amb arquitectura de pedra i fusta, com és el cas de “la porxada” de Granollers de 1587.

Es però amb l’eclosió de l’arquitectura del ferro de la segona meitat del segle XIX que els mercats es cobreixen.

A voltes –sobre tot quan s’actua en les operacions urbanístiques dels nous eixamples o les contundents reformes interiors dels nuclis de les ciutats, tan pròpies de l’època- es fa un nou edifici exempt rodejat de carrers. Es els cas de la majoria dels mercats decimonònics de l’eixampla barceloní –el del Born, el de Sant Antoni, el de la Concepció, el del Ninot, etc.- o, a Mataró el de la plaça de Cuba.

- El mercat de Sant Antoni de Barcelona.-

Però quan el mercat no correspon a un nou edifici fet en un eixampla de la ciutat ni en una reforma contundent de l'antiga trama urbana de l'entorn de la plaça on es feia dit mercat, l'actuació consisteix en simplement cobrir la plaça, tot mantenint oberta la trama urbana la existent.

Hi ha molts exemples d'això, però per la proximitat, ens pot interessar particularment el cas del barceloní mercat de la Boqueria.

La plaça i el mercat de La Boqueria de Barcelona.-

El mercat de la Boqueria procedeix d'un buit urbà en la trama del Raval barceloní junt a la Rambla i que durant el segle XIX primer es vol convertir en una plaça porxada d'estil neoclàssic, adossant a les façanes una porxada d'altes columnes i coberta amb voltes o bigues –segons el tram, que no s'arriba a acabar per que abans es decideix ja cobrir-ho tot amb una estructura metàl·lica com els altres mercats municipals però mantenint la plaça oberta al teixit de carrers i carrerons que composen la trama urbana a la que perteneix.

Les botigues dels carrers i carrerons i les parades del mercat, es succeeixen sense solució de continuïtat.

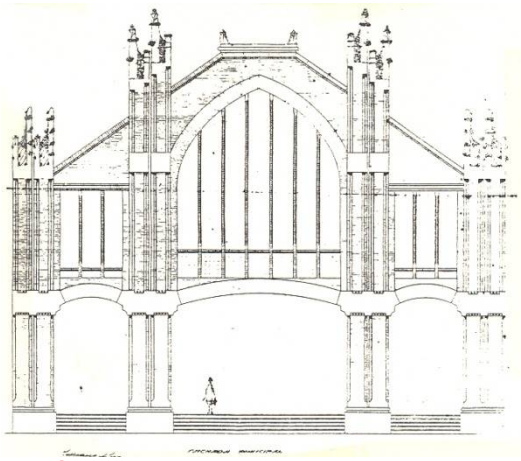
- El mercat d'Arenys i la Riera.-

- El carrer de les Margarides, tallat per l'edifici del mercat.-

- Interior de la plaça del mercat d'Arenys de Mar.-

- Plànol de façana del projecte del mercar d'Ignasi Mas.-

- Façana del Mercat d'Arenys de Mar.-

A Arenys de Mar, el mercat es manté a la Riera fins que als anys 20 del segle XX es decideix fer-li un edifici. Es tria com a solar el que aleshores era el cine "Doree" i la casa del costat, que arribaven fins el carrer de les Margarides, així com les cases de l'altre costat de dit carrer, que arribaven fins la penya.

Així, el carrer Margarides creuà i donà l'accés rodat a la nova Plaça i marcà les pautes del projecte, doncs el nivell del terra del mercat fou el del nivell del carrer de les Margarides i al centre de la Plaça dit carrer conformà el que avui en diríem una "rotonda", en la qual s'hi ubicà "la rotllana del peix" per ser el lloc més orejat. Cal recordar que aleshores –abans del frigorífics- el peix, la carn i la verdura, sempre s'ubicaven concentrats en llocs –i fins i tot en mercats- diferents i segregats. És això el que explica la seva encara actual ordenació de les parades.
L'edifici de la Plaça del Mercat d'Arenys de Mar, doncs, seria –dins els exemples abans explicats- més del tipus de una plaça urbana coberta, que no pas de un edifici tancat.

Però, una coberta, protegeix de la pluja, i poca cosa més. Aviat es va, doncs, palesar que les ventades i els corrents d'aire fred que comportava les tres façanes obertes de l'edifici –les dues de les Margarides i la de la Riera eren un gran inconvenient. És per això que, l'edifici, poc a poc es van anar tancant. Primer pel carrer Margarides, amb vidrieres metàl·liques que es tancaven al hivern –i a les nits- i després, per les tres portes de l'atri que dona a la Riera, amb unes vidrieres de fusta que es desmuntaven a l'estiu restant llavors tancades només per unes reixes de ballesta.

El carrer de les Margarides va quedar, doncs, tallat pel mig, si bé fins els grans canvis del país dels anys 60 no se'n va ressentir massa, ja que les portes del mercat estaven obertes quan calia i els carros i carretons per a les mercaderies no tenien les necessitats dels actuals cotxes i camions.

EL històric carrer de les Margarides, que fou la matriu del costat est de la Riera –com el de la Església ho fou pel costat oest- i que romangué fins ben entrat el segle XX, com a un carrer viu, ric de petits comerços, tallers i "fabriquetes", gràcies en bona part a la presència del mercat, se'l veu avui amb una marginalització comercial-urbanística. que no li correspon, per causa de la obsolescència de la forma del tancament del seu pas per aquest mateix mercat.

Arquitectònicament, la Plaça Mercat d'Arenys de Mar, és un magnífic edifici projectat per l'arquitecte Ignasi Mas el 1925,en un estil que en podríem dir modernista tardà, en el qual veiem com, durant la seva construcció, al 1928, ja s'incorporen elements "art-decò" com els pinacles que substitueixen els modernista-historicista inicialment projectats.

És, doncs un edifici prou valuós i interessant com perquè en qualsevol projecte que es faci, per a la seva modernització, es mantinguin tots els seus elements arquitectònics i espais que el caracteritzen. No és doncs casual, que el Pla General de 84 el qualifiqués la part per on travessa el carrer Margarides com a sistema viari, i que, l'edifici, estigui catalogat pel també vigent Pla Especial de Protecció del Patrimoni Arquitectònic.

Al moment d'escrire aquest treball, no s'ha fet encara la necessària remodel·lació per a la posta al dia de la Plaça Mercat d'Arenys de Mar. Per fer-la, el primer que hauria de contemplar és, doncs, la recuperació del pas del carrer de les Margarides i no veure'l pas com a un inconvenient sinó com un important actiu per a la seva identitat i dinamització si es fa amb un correcte disseny arquitectònico-urbanístic

LA MEVA PLAÇA: LA D'ARENYS

(DE "MIQUEL FANÉ: LES MEVES MEMÒRIES. 1945-2015)

Des que els meus pares i la tieta van deixar la botiga i la casa de la Riera, perquè no se'n sortien, la seva vida -i la meva fins els dinou anys- va estar del tot vinculada a la Plaça del Mercat.

La Plaça del Mercat d'Arenys de Mar, es un magnífic edifici del 1929, d'estil modernista tardà, travessat pel carrer de les Margarides i ordenat per a satisfer satisfactòriament les condicions higiènico-sanitàries de la venda diferenciada de carns, peix i verdures en una època en que no ho havia frigorífics als mercats..

Així, la rotllana del Peix es concentra al bell mig de l'encreuament amb el carrer de les margarides, les parades de la fruita i les verdures, al mig de l'espai i les parades de la carn, inserides als panys laterals, sota els grans finestrals, amb forma de capelles laterals aporxades.

Les quatre parades del fons, excavades a la penya, son posteriors a la construcció inicial del Mercat i no es van fer de cop, sinó primer dues i darrerament les altres dues.

En tots els anys que jo vaig ser-hi només n'hi havia les primeres. Una d'elles va ser la que, l'Ajuntament va fer a la meva mare la corresponent concessió administrativa per a obrir una "Tocineria".(5)

El meu pare crec que va heretar la concessió de la carnisseria d'en Vila –penso que es deia així- on havia après l'ofici, i on va treballar fins que es va jubilar. No oblidem que en la tradició pagesa encara d'aleshores, els hereus de la hisenda i del negoci de pagès, eren els fills grans, essent el millor ofici que es podia donar als fills segons, el de carnisser amb parada pròpia.

Així, emprengueren els meus pares el negoci, amb a la Teresa i la Carolina despatxant a la nova "tocineria" mentre el meu pare ho feia a la vella **carnisseria** que ja li era familiar.

Benito Fune

Però durant el primers anys, allò era, amb prou feines, una economia de subsistència. El meu pare sempre em recordava emocionat el primer any que van poder-me fer uns Reis esplèndids i, això era quan jo ja tenia cinc anys.

I, és que la productivitat era baixíssinma, M'atreveixo a dir que, el frigorífic de qualsevol casa gran d'avui, està més aprovisionat de carns i embotits que moltes parades de la Plaça d'aleshores.

Anar el matí a Plaça era la primera feina de les dones. Com que a les cases no hi havia frigorífics calia anar a Plaça quasi cada dia i comprar les justes quantitats de gènere que es podessin conservar. No fou fins ben entrats els anys 50 que els frigorífics elèctrics van anar substituint a les cases les precàries neveres de gel o la baixada al pou amb la galleda de begudes per a refrescar-les.

Als anys 50, malgrat que les balances –automàtiques a les carnisseries i de plats a les parades de les pageses- de sempre mesuraven el gènere en Grams i Kilos del Sistema Decimal, les unitats de pes que millor entenia encara la gent gran, eren les unces i les lliures -o terces si era carn-. Cent grams eren tres unces i dos-cents, mitja lliura o mitja terça.

A casa, els baixos els havíem convertit obrador i, els dilluns i divendres hi "fèiem el tocino" preparant els productes pels dimarts i els dissabtes que eren llavors els dies forts de vendes a la Plaça.

La cambra frigorífica central del "tocino" era la dels baixos de casa, junt a l'obrador, amb entrada directa pel Tossol, i que també usava la veïna Rossita gallinaire amb qui

hi havia una forta relació. La cambra per a la vedella, però, va ser sempre la municipal de la Plaça.

Els vedells sempre ens els subministrava en Tresserres de Tordera i els porcs, en Sisó de Sant Celoni. Els portaven directament a l'escorxador -el matadero- amb camió. Recordo però una vegada que el vedell el van enviar des de Tordera amb tren –quan Arenys encara tenia estació de mercaderies- i vaig anar amb el meu pare a recollir-lo per portar-lo, a peu, fins a l'escorxador. Poc després de baixar del vagó, el jove brau es va esverar i es va posar a córrer amb el meu pare penjat de la corda i, talment, van organitzar un autèntic "enciero" per la Vil·la i els seus voltats. Recordo que ja era vespre quan entre mitja dotzena d'homes van aconseguir reduir-lo i entrar-lo a l'escorxador.

La carn d'en Benet, tenia que ser sempre de vedella de Girona jove i en Tresserras era qui millor li podia garantir. Qualsevol canvi de proveïdor, significava també un canvi en el tipus de carn que aixecava les queixes de les clientes –poques i molt selectes- lo qual transvalsava al meu pare que només vivia perquè l'afalaguessin per la qualitat de la seva carn. Tots plegats, eren uns pèssims negociants. Però eren uns artistes.

Tan a casa com a Plaça, el problema de la neteja era una autèntica obsessió. I, és que els pobres materials i instal·lacions de tota la infrastructura d'aleshores no ajudaven gens, Rajoles mig desgastades a les parets, terres de ciment pordland lliscat pel terra, una aixeta d'aigua freda per rentar i una estufeta elèctrica per a escalfar-se a l'hivern que ni tan sols evitava que et sortissin penellons.

Els pares, tenien molt clar que no volien que jo de gran seguis aquell ofici. Era massa dur i massa brut, deien. Per això sempre recolzaven que jo estudies alguna cosa.

Però la gent més senzilla del poble no ho veia pas així. Ells veien que a casa teníem dos negocis i la pregunta amable que se'm feia era: Nen, que seràs quan siguis gran ? Carnisser o Tocinaire?

Els pares, ja m'havien explicat que tenia que respondre que, jo, no tenia que ser rés d'això. Que eren feines massa esclaves i massa brutes. Millor escrivent o delineant.

Malgrat que aleshores encara hi havia "escrivents" popularment, no els deien pas "administratius", com ara, sinó "pixatinters" i, això, no m'agradava. A més, jo tenia mala lletra. No. Decididament, jo preferia ser delineant. I, així ho vaig fer constar quan em van fer la preceptiva pregunta en ingressar a l'Institut Laboral, als meus deu anys.

Després que la Carolina s'hagués casat, els dissabtes venia la Carme a despatxar amb la meva mare. Va ser la que va acabar continuant el negoci quan la meva mare es va jubilar.

I, és que el dia fort de la setmana era el dissabte i les tres èpoques bones de l'any: l'estiu, Setmana Santa i un xic Nadal, just les meves temporades de vacances escolars Això permetia que jo podés despatxar a la Plaça els dies que es feia calaix, i així, els pares, podessin pagar-me els estudis.

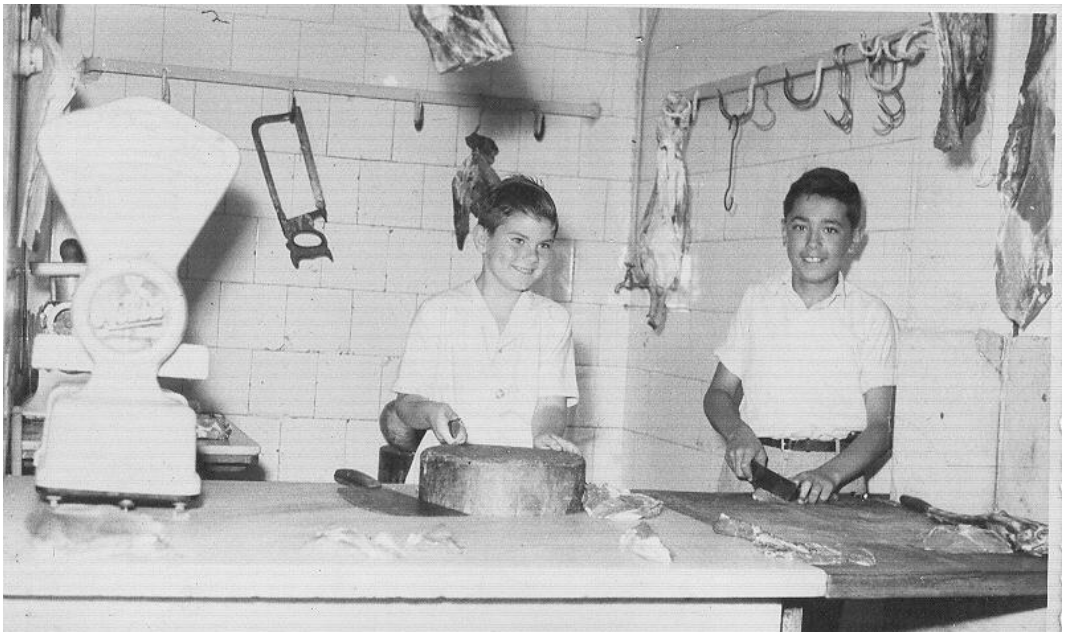
Per Nadal, jo me'n ocupava de la decoració de la parada de la mare. Tot l'any estava pensant en el disseny, però la tecnologia era precària i el decorat quasi mai acabava donant del tot el resultat que jo volia.

Sempre havia dit que el tracte amb el públic, precís per despatxar, no m'agradava. Ara, no tinc gens clar que això fos cert. Crec que mes aviat era una excusa que em donava a mi mateix quan vaig decidir emancipar-me professionalment. En el fons, a voltes penso que potser soc més botiguer que no arquitecte.

El fet, és, però, que a mesura que m'anava fent adult, era més conscient que si la parada no tirava jo no acabaria la carrera. El negoci, era, doncs, també cosa meva.

La meva mare -com a hipocondríaca que era- acabava posant-se malalta de veritat quan més falta feia que estes bé. O sigui, els dissabtes, el dia fort de la plaça. Els dissabtes d'aleshores, a l'Escola d'Aparelladors, al matí hi havia classe. Jo, però, no podia par anar-hi doncs havia d'anar a despatxar a plaça. Ni que hi hagués un examen important. Malgrat els inconvenients que pels estudis això representava, vaig aprendre que l'esforç que representava estudiar i treballar alhora per a guanyar-se la vida, no era pas rés de dolent sinó al contrari i, aquesta lliçó, l'he posat en pràctica, sempre que he pogut, la resta de la meva vida..

Quan ja tenia quasi acabada la carrera d'Aparellador, tenia molt clar que malgrat el problema econòmic que això representaria, tenia que deixar Arenys i la Plaça per a treballar i practicar en coses del meu futur ofici començant per fer de delineant. Així, després del primer campament de milícies ja no hi vaig tornar regularment a la Plaça i després del segon, vaig deixar-la definitivament.

En Romà i jo a la carnisseria

Els canvis dels darrers anys 50 es començaven a notar, sobretot a l'estiu amb les vacances, però jo, d'això no en tenia, doncs, a mesura que m'anava fent gran era més important que anés a la plaça a ajudar els pares. El pare, a la carnisseria poca cosa productiva em deixava fer, però a la tocineria, ma mare si que em deixava fer de tot i, aviat vaig aprendre l'ofici.